

TYPY ORGANIZACJI STRAŻNICZYCH NA PRZYKŁADZIE PODEJMOWANYCH PRZEZ NIE DZIAŁAŃ

KOMITET
DO SPRAW
POŻYTKU
PUBLICZNEGO

Narodowy Instytut Wolności
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności –
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego
w ramach Rządowego Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich
na lata 2018–2030 PROO

Rządowy Program
Rozwoju Organizacji
Obywatelskich
na lata 2018–2030

PROO

REALIZATORZY ZADAŃ POLITYCZNYCH

Istnieje kilka rodzajów organizacji strażniczych w zależności od obszarów, które są w centrum ich zainteresowania. Działania organizacji wokół danego obszaru mogą być jednorazowe, stałe lub wynikające z pilnej potrzeby zajęcia się jakimś palącym problemem, a następnie zanikające. Dlatego też, prezentowany podział nie jest sztywny, granica jest bardzo płynna i często jedna organizacja strażnicza może zajmować się szerokim spektrum problemów lub być wyspecjalizowana, w zależności od zasobów kadrowych jakie posiada. Do pierwszej grupy organizacji strażniczych należą realizatorzy zadań politycznych. Działalność tego typu organizacji skupiona jest na uświadamianiu potrzeby pilnych zmian w prawie, recenzowaniu podejmowanych uchwał i aktów prawnych oraz alarmowaniu o ich skutkach i sygnalizowaniu o zagrożeniach z nich wynikających. Są to niezwykle trudne tematy, wymagające odpowiedniej, eksperckiej kadry i ogromnego zaangażowania.

REALIZATORZY ZADAŃ POLITYCZNYCH cd.

Przykładami organizacji, które od lat zajmują się monitoringiem obszaru prawnego w Polsce są m.in. :Antykorupcyjna Koalicja Organizacji Pozarządowych – sprawdza obietnice wyborcze złożone w trakcie kampanii, monitoruje wprowadzanie zmian legislacyjnych oraz publiczne zachowania polityków. Koalicja ta składa się z różnych podmiotów, nie tylko organizacji strażniczych; Fundacja Feminoteka – działa od 2005 roku, zajmuje się ochroną praw kobiet doświadczającym przemocy, zwłaszcza przemocy seksualnej ; Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego – walczy o zapewnienie równych szans dla osób ze szczególnymi potrzebami (przede wszystkim z niepełnosprawnością narządu wzroku) ; Fundacja Panoptykon – jak sami mówią „kontrolują kontrolujących”, przyglądają się obowiązującemu prawu, zmianom legislacyjnym, działaniom władz; Kampania Przeciw Homofobii – przeciwdziałają przemocy i dyskryminacji ze względu na orientację seksualną i odmienność płciową ; „Wszystko Jasne” – walczą o zapewnienie odpowiedniej edukacji dzieciom z niepełnosprawnościami.

REALIZATORZY ZADAŃ PRAWNYCH, PUBLICZNYCH, EDUKACYJNYCH

Drugą grupę stanowią realizatorzy zadań prawnych, publicznych, edukacyjnych. Działalność tego typu organizacji polega na najlepszym, możliwym funkcjonowaniu w ramach istniejącego prawa, a nie na dążeniu do jego zmiany. Następstwem takich działań jest wywołanie debaty publicznej oraz zmiana funkcjonowania utartych schematów organizacji. Można tu wymienić m.in.:

CEE Citizens Bankwatch Network – działa na rzecz pełnej transparentności finansowej instytucji międzynarodowych, zachęcają do wpłat na rzecz ochrony środowiska ;

Federację na Rzecz Kobiet i Planowania Rodziny – działa na rzecz zdrowia i praw reprodukcyjnych, powstała dzięki porozumieniu 5 organizacji (Ligii Kobiet

Polskich, Polskiego Stowarzyszenia Feministycznego, Stowarzyszenia Pro Femina, Neutrum – Stowarzyszenia na rzecz Państwa Neutralnego Światopoglądowo oraz

Stowarzyszenia Dziewcząt i Kobiet Chrześcijańskich) ; Fundację Court Watch – dąży do zmiany działań sądów i wywołania debaty publicznej ;

Fundację Rodzić po Ludzku – wspiera kobiety, edukuje i walczy o godne warunki do porodu w polskich szpitalach ; Grupę Zagranica – federacja organizacji pozarządowych skupiona w celu wspierania demokracji, niesienia pomocy humanitarnej; prowadzi kontrole wydatków środków z Polskiej Pomocy ;

Helsińską Fundację Praw Człowieka – zajmuje się dbaniem o prawa człowieka, kształtowaniem i szerzeniem kultury wolności ;

Otwartą Rzeczpospolitą – przeciwdziałła ksenofobii i antysemickim uprzedzeniom, edukuje i krzewi postawę pełną szacunku dla odmienności;

Polskie Towarzystwo Prawa Antydyskryminacyjnego – wspiera kobiety doświadczone molestowaniem seksualnym, organizacja składa się z prawników i prawniczek specjalizujących się przeciwdziałaniu dyskryminacji;

KOLEKCJONERZY DANYCH

Trzecią grupę stanowią kolekcjonerzy danych. Zajmują się zbieraniem danych oraz ich upublicznieniem. Idea, która im przyświeca, jest nieco inna niż w przypadku pozostałych typów organizacji strażniczych. Co prawda zebrane przez nich materiały wychodzą na światło dzienne, ale ich interpretację często pozostawiają odbiorcom. Można powiedzieć, że nie narzucają swojego zdania opinii publicznej, pozostawiając odbiorcy wolność do przemyśleń i własnego zdania. Można tu wymienić m.in.:

Fundację Moje Państwo (dawniej Fundacja ePaństwo) – tworzy narzędzia technologiczne ułatwiające korzystanie z danych publicznych i z zasobów państwa. Jednym z pierwszych narzędzi był Sejmometr, pozwalający na zapoznanie się z pracą posłów;

Fundację Instytut Myśli Obywatelskiej im. Stańczyka – działa na rzecz kultury obywatelskiej w Polsce i wprowadzanych zmian legislacyjnych. Misją jest działanie na rzecz przejrzystości instytucji państwowych i rozwój potencjału organizacji pozarządowych;

Powyższe przykłady stanowią zaledwie niewielki zbiór wszystkich organizacji strażniczych i nie wyczerpują tej listy. Tak jak wspomniano na początku, prezentowany podział nie jest sztywny a jedna organizacja może wypełniać różne zadania społeczne. Dotyczy to w szczególności pierwszego i drugiego typu organizacji. Podział jednak pozwala na pewne umowne postawienie granic i może stanowić drogowskaz dla osób poszukujących pomocy.

KONTROLA OBYWATELSKA Z LOKALNEJ PERSPEKTYWY

Ostatnią grupę stanowią realizatorzy działań na poziomie lokalnym. Takie organizacje dążą do wywierania wpływu na lokalne władze: chcą zmienić lokalne rządzenie, zracjonalizować wydatki, zwiększyć poziom świadczonych usług publicznych. Możliwość wywierania wpływu na rządzących jest znacznie większa niż w przypadku pozostałych organizacji strażniczych, ale jednocześnie wprost proporcjonalnie zwiększa się możliwość wystąpienia konfliktu interesów. Organizacje takie działają w niezwykle trudnych warunkach i pełnią często wiele ról w lokalnej społeczności.

W wymiarze lokalnym, kontrola obywatelska prowadzona jest nie tylko przez grupy formalne, ale także nieformalne czy osoby prywatne, które często pochodzą z tej samej miejscowości, a mimo to różnią się wizją rozwoju danej społeczności. Strażnicy lokalni różnią się wiekiem, płcią, wykształceniem czy uprawianym zawodem, ale każdego z nich łączy niezależność od kontrolowanych podmiotów. Lokalna organizacja strażnicza powinna prowadzić swoje działania systematycznie i długofalowo, co nie musi być oczywiste dla działań lokalnych innego typu. Dużym wyzwaniem jest zachowanie niezależności od kontrolowanego organu, co gwarantuje na zachowanie wiarygodności, ale odbiera jedno ze źródeł finansowania. Lokalne organizacje strażnicze nie powinny być finansowane przez samorządy oraz ze źródeł, które mogą spowodować konflikt interesów. Bardzo często strażnicy i strażniczki działające w lokalnych społecznościach, zachowując niezależność finansową od kontrolowanych podmiotów, są jednocześnie zupełnie odcięci od możliwości zdobycia dochodu w miejscowości z której pochodzą.

Jednym z wyzwań jest także finansowanie rozwoju i podnoszenie swoich kompetencji, a także koszty utrzymania narzędzi komunikacji edukacyjno-informacyjnych jak np. strona internetowa. Nie można pominąć samego aspektu lokalności. Wyzwaniem może być nieprzychylnie nastawienie władz, urzędników, ale także samego społeczeństwa. Osoby ze społeczności lokalnej mogą wywierać nacisk na strażnika, który jest w posiadaniu informacji nieprzychylnych danej władzy czy urzędowi. Lokalna społeczność z jednej strony oznacza możliwość wywierania większego wpływu na osoby rządzące, ale z drugiej strony walkę z nepotyzmem, załatwianiem spraw „po znajomości”, odpieraniem ataków samorządów, które nie są przychylnie roli strażnika w społeczeństwie.

KONTROLA OBYWATELSKA Z LOKALNEJ PERSPEKTYWY cd.

Przykładami organizacji strażniczych działających również lokalnie są:

Fundacja Autonomia – organizacja działająca na rzecz umacniania społeczeństwa obywatelskiego, wolnego od przemocy i dyskryminacji. Głównym obszarem zainteresowania są prawa człowieka, równość i zapobieganie przemocy oraz rzecznictwo. Fundacja prowadzi cztery programy tj. Dziewczyńskie Centrum Pomocy, Wendo – samoobrona i asertywność, 16 Dni Akceptacji przeciw Przemocy oraz WatchDocs. Ich działania mają zasięg lokalny, ale także ogólnopolski .

Stowarzyszenie Homo Faber – działające na rzecz ochrony praw człowieka w Lublinie. Dewizą stowarzyszenia jest wprowadzanie dużych zmian dzięki małym krokom. W ramach swoich działań prowadzą trzy programy tj. Antydyskryminacja, Integracja, Film. W 2020 roku prowadzili projekt „Niewidzialni mieszkańcy” na rzecz imigrantów i imigrantek na terenie miasta Lublin .

Stowarzyszenie Promocji Wielokulturowości INTERKULTURALNI.PL – misją tego krakowskiego stowarzyszenia jest budowanie społeczności otwartej na odmienność, wielokulturowość. Organizują corocznie wydarzenie pod nazwą Festiwal Interkulturalni, którego celem jest szerzenie wiedzy na temat różnorodności kulturowej.

Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy BONA FIDES – zajmuje się aktywizacją i rozwojem społeczności lokalnej z województwa lubelskiego i wprowadzaniu pozytywnych zmian np. poprzez organizację konferencji Forum Kobiet Aktywnych. Wspiera społeczeństwo obywatelskie, przyczynia się do jego budowy i umocnienia. Lokalni strażnicy poruszają kwestie ważne dla danej społeczności.

KONTROLA OBYWATELSKA Z LOKALNEJ PERSPEKTYWY cd.

Wnioskuje o publikowanie rejestrów zawartych umów przez podmioty dysponujące środkami publicznymi, kontrolują plany zagospodarowania wspólnej przestrzeni i dbają o ich optymalne wykorzystanie, aktywizują mieszkańców do działań na rzecz ochrony środowiska. Korzystają z prawa do informacji publicznej, aby na bieżąco kontrolować sytuację w swoim najbliższym otoczeniu. Edukują lokalne społeczności z przysługujących im praw i obowiązków. Ich działania skupiają się wokół współpracy z mieszkańcami, władzą i administracją oraz mediami. Rolę współpracy pomiędzy mieszkańcami a organizacją strażniczą trafnie podsumowała Aleksandra Puławska, redaktorka niezależnej gazety „Stacja Tłuszcz” mówiąc:

„Rolą strażnika jest zainteresowanie ludzi samorządem. Jak się ludzi ich samorządem zainteresuje, to nagle okazuje się, że ludzie nie są tylko biernymi obserwatorami. Chcą wiedzieć więcej, mają też coś do powiedzenia, chcą brać udział w rządzeniu” . Mieszkańcy są głównymi beneficjentami lokalnych działań strażniczych, ale jednocześnie stanowią najważniejsze źródło informacji. To w nich należy szukać sojuszników, dążyć do porozumienia i działać w pełnej komitywie. Mogą stanowić także źródło finansowania. Są najcenniejszym kapitałem każdej inicjatywy strażniczej, a bez ich poparcia jest ona skazana na porażkę.

KONTROLA OBYWATELSKA Z LOKALNEJ PERSPEKTYWY cd.

W mniejszych miejscowościach niestety wiele osób uzależnionych jest od lokalnych władz. Bardzo często nie chcą one konfrontacji z obawą przed utratą pewnych benefitów, brakiem stabilności finansowej, sankcjami czy utrudnieniem codziennego życia przez urzędników. Z drugiej strony, osoba która zadaje pytania i docieka, może być blokowana w innych swoich działaniach a nawet innych lokalnych organizacjach. Zapamiętana jest jako ta problematyczna, na którą warto uważać. Dlatego podjęcie działalności strażniczej na poziomie lokalnym oznacza jednocześnie możliwość bardzo ograniczonego wpływu w innych działaniach społecznych i przypięcie łatki osoby, która często nie jest mile widziana na spotkaniach czy wydarzeniach organizowanych przez lokalne władze. Możemy odnaleźć pozytywne przykłady współpracy lokalnych watchdogów z władzami i administracją, jednak będą to wyjątki. Zdarza się, że urzędnicy są świadomi korzyści płynących z kontroli obywatelskiej a nawet nagradzają takie osoby, ale nie jest to powszechne zjawisko a zmiany zachodzą bardzo powoli. Strażnicy doświadczają nacisków ze strony lokalnych władz lub wręcz jawnej nieprzychylności. Zdarzają się kontrole w miejscach ich pracy, oskarżenia o zniesławienie czy nawet kontrole budowlane w miejscach ich zamieszkania, a także próby przekupstwa, proponowania intratnego stanowiska w urzędzie czy zapewnienia o wsparcia w przypadku zaangażowania politycznego.

Watchdogi nie mogą liczyć na zaangażowanie lokalnych organów kontrolnych, a sami radni bardzo często pomijani są w procesie decyzyjnym na polu burmistrz – urzędnicy – oferenci. Ekspertyzy naukowe nie są zlecane lub zlecone – są blokowane przez administrację, a same instytucje nie zakładają ujawniania dokumentacji, dlatego zdarza się, że jest ona prowadzona niedbale lub wcale. Ostatni komponent współpracy z lokalnymi organizacjami strażniczymi stanowią media. W teorii powinny być wolne i niezależne, ale w praktyce rzecz ma się zupełnie inaczej. Na próżno szukać w lokalnej gazecie nieprzychylniej wzmianki o inwestycji, która była marnotrawieniem publicznych pieniędzy. Spodziewać się można raczej informacji o zbliżającym się gminnym wydarzeniu czy w najlepszym wypadku o otwartym przetargu. Wynika to z zależności finansowej lokalnej prasy od władz, dlatego nie można liczyć na rzetelne źródło informacji i obiektywne rozliczenie się z panującą, lokalną rzeczywistością.

KONTROLA OBYWATELSKA Z LOKALNEJ PERSPEKTYWY cd.

Prasa samorządowa nie spełnia swojej funkcji informacyjnej, a bardzo często jest pismem propagandowym panującej władzy. W ekspertyzie naukowej pn. „Kondycja prasy lokalnej w Polsce”, Lidia Pokrzycka przedstawia następująco ten problem: „Niezależność oznacza brak stałych dotacji z kasy miejskiej, gminnej lub ze środków partii politycznych, lecz zmusza do zabiegania o reklamodawców. Niezależność jest niezbędnym warunkiem wiarygodności gazety. Dzięki niej może ona sprawować w lokalnej społeczności funkcję kontrolną – podstawową dla prawidłowego rozwoju demokratycznego społeczeństwa. Prasa samorządowa nie może realizować tej funkcji”. W sytuacji braku rzetelnego źródła informacji, to właśnie organizacje strażnicze wypełniają tę lukę prowadząc strony internetowe, blogi czy biuletyny. Tylko wiarygodność i skuteczność prowadzonych działań strażniczych prowadzi do ich zakorzenienia w lokalnej społeczności i może zapewnić ich trwałość. Nic tak nie przemawia do wyobraźni, jak realny przykład zmiany na naszym lokalnym podwórku. Pojawia się coraz więcej inicjatyw lokalnych, ale ich liczba jest ciągle niewystarczająca w porównaniu do potrzeb. Rozwiązaniem tego problemu mogłoby być zwiększenie ilości programów grantowych kierowanych do lokalnych społeczności.

Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności –
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego
w ramach Rządowego Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich
na lata 2018–2030 PROO

